

POROČILA O RAZPRAVAH V SEKCIJAH IN ZA OKROGLIMI MIZAMI NA JUGOSLOVANSKEM POSVETOVANJU O PROSTOVOLJNEM DELU V DRUŽBENIH DEJAVNOSTIH

Delo na posvetovanju, ki je bilo novembra 1985 v Cankarjevem domu v Ljubljani, je potekalo v šestih sekcijah in za tremi okroglimi mizami. Sekcije so obravnavale naslednje teme: 1. Prostovoljno delo kot bistvena sestavina uresničevanja socialnih ciljev, 2. Uveljavljanje prostovoljnega dela v družbenih institucijah, 3. Organizacija prostovoljnega dela v krajevni skupnosti, 4. Neposredno sodelovanje in medsebojna pomoč delavcev v OZD, 5. Prostovoljno delo mladih, 6. Vloga družbenih organizacij in društev pri razvijanju in spodbujanju prostovoljnega dela. Za okroglimi mizami pa so razpravljali obravnavali tudi vprašanja: 1. Prostovoljno delo in sekcije SZDL, 2. Teoretski koncepti prostovoljnega dela pri uresničevanju socialnih ciljev, 3. Socialno delo z delavci na začasnem delu v tujini.

Poročilo sekcije "Prostovoljno delo kot bistvena sestavina uresničevanja socialnih ciljev"

Vodja sekcije: Ante Matutinović

Poročevalec: Maja Vojnovič

Razprava se je dotaknila naslednjih področij: razjasnjevanje pojmov in kategorij, solidarnost kot projekt samoupravne socialistične družbe, motivacijski mehanizmi, problematika vrednostnega sistema in vzgoje, vključitev znanstvenega raziskovanja, vloga in pomen Rdečega križa.

Razprava o pojmih in kategorijah

Dotaknili smo se več vprašanj. Najprej je bilo predlagano, naj bi namesto izraza "prostovoljno delo" uporabili izraz "dobrodelno delo" (dobrotvorno, shr.), češ da gre pri prostovoljnem delu vselej za dobro delo, uslugo, za družbeno koristne humane dejavnosti ipd. Tako pojmovanje zveja prostovoljno delo na karitativnost, samaritanstvo, altruizem, enostransko izmenjavo, skratka dajanje, ne da bi pričakovali povrnitev usluge. S takšno opredeliljivo prostovoljnega dela bi tudi pojem socialne politike zožili na njeno kurativno in redistributivno funkcijo namesto na razvojno produktivno, saj je prostovoljno delo metoda uresničevanja socialne politike. Izražena je bila tudi zahteva, naj se jasno loči prostovoljno delo, ki ga povzroča pavperizacija ljudi, in prostovoljno delo, ki naj bi služilo humanizaciji družbe in socialnemu razvoju. Z drugimi besedami: razlikovati je treba med potrebo po razširjanju prostovoljnega dela samega po sebi in med prostovoljnim delom, ki bi težilo k ponovnemu oživljanju institucionaliziranega socialnega dela. Zahtevali so tudi, naj bi ponovno definirali pojem dela, kadar se pojavlja kot delo z ljudmi. Misel da je mogoče prenašati modele dela v materialni proizvodnji (proizvodnji uporabnih vrednosti) na vse druge oblike človeškega delovanja, je iluzija. Pri delu z ljudmi, kamor sodi tudi prostovoljno delo, gre namreč za oblike neposredne pomoči, skozi katere se izraža potreba človeka po človeku oziroma samopotrjevanje dveh ali več ljudi in njihove človeške identitete. Gre torej za človeško in ne le družbeno, sistemsko ali institucionalno pomoč. Delo z ljudmi (proizvodnja storitev) namreč ni učinkovito, če "uporabniki" ne sodelujejo neposredno in ne prevzemajo izvršilnih funkcij. Poleg tega človeka, ki je v vlogi "predmeta dela", ni nikoli mogoče obdelati na enak način kot predmet dela v materialni proizvodnji. On namreč izvaja produkcijo sam na sebi, poleg tega pa mora biti pripravljen, da se spusti v določene produkcijske odnose oziroma interakcije. S tem seveda ni mogoče zanikati tega, da so institucije nujne, lahko pa zanikamo osnovno delitev dela in na njej temelječo potrebo zgolj po institucijah. Lahko se zavzemamo za vračanje odtujene družbene moči delujočemu posamezniku; lahko se zavzemamo za človeka kot subjekt družbenih dejavnosti.

Zastavljeno je bilo tudi vprašanje, ali je pri nas kult dela res v krizi. Empi-

rična raziskovanja kažejo, da je delo še vedno osrednja človeška vrednota, čeprav bolj kot sredstvo za pridobitev položaja, statusa in družbenih dobrin kot pa moralna obveznost. Vprašali smo se tudi, ali industrializem ni porušil tradicionalnih norm in vrednot in ali se res vračamo k tradicionalnim oblikam vzajemne pomoči. Mar danes ne prevladujejo individualistično orientirane vrednote? Ali niso v sedanjih razmerah ljudje bolj nagnjeni k individualni ali skupinski samopomoči, samoprodukciji in samozaposlovanju kot pa k prostovoljnemu delu, altruističnemu dobrodelnemu delu in podobnemu delu za druge? Zato bi bil namesto prostovoljnega dela morda boljši izraz "oblike samoorganiziranja ljudi". In še eno vprašanje se je pojavilo v zvezi s tem: Ali je prostovoljno delo kot način samoregulacije, spontanosti ipd. v naši družbi sploh zaželeno, (težko ga je namreč regulirati). Lažje je kontrolirati in usmerjati dejavnosti, če so institucionalizirane.

Solidarnost kot projekt samoupravne socialistične družbe

Če primerjamo našo ustavno opredelitev solidarnosti s sociološkim pojmom, lahko ugotovimo, da je solidarnost cilj in norma, ki sicer ne negira solidarnosti naravnih skupin, vendar na njih tudi ne gradi. Institucionalizirana je tako, da človeka obvezuje le na ozkem področju, to je humanitarnem, za vse ostale stvari pa so zadolžene institucije. Sistemsko se solidarnost v širšem pomenu uresničuje le s premeščanjem sredstev, t.j. presežne vrednosti. S tem se omejuje na uravnavanje odnosov med gospodarstvom in drugimi deli družbenega sistema. Ustavna določila ostajajo dosledno zunaj tradicionalnih pojmov solidarnosti kot občutka pripadnosti primarni ali sekundarni družbeni skupini in kot njihove interesne povezanosti. Ob tem se moramo zavedati, da normativna določila ne morejo zaživeti brez interakcije različnih interesov in ne da bi zagotovili postopke za njihovo usklajevanje. Sistemsko se je solidarnost torej skrčila na delitveno načelo, komplementarno načelo delitve po delu, izgubila pa se je njena prvotna dejavna komponenta-utrjevanje in usklajevanje interesov v imenu razvojnih ciljev družbe. Zato se zastavlja vprašanje, ali ni treba ponovno začeti razpravo o konceptu solidarnosti v samoupravni socialistični družbi kot tudi o pogojih za njegovo uresničevanje.

Motivacijski mehanizmi

Razprava o tem vprašanju je bila precej nepovezana, zato smo jo tudi zapisali v obliki nepovezanih alinej.

- Imamo bogata strokovna spoznanja pa tudi vrsto družbenopolitičnih dokumentov. Vendar to ne morejo biti neposredni motivacijski vzvodi, temveč le strokovne usmeritve in pravnonormativni okviri. Razen abstraktnega ideala socialistične solidarnosti ljudem nismo dali nikakršnega motiva za prostovoljno delo. Dokler bodo družbenopolitične organizacije razpravljale o prostovoljnem delu le na republiški ravni, njihovi funkcionarji v krajevni skupnosti pa bodo negativno nastrojeni do prostovoljnega dela, ni pravih možnosti za to delo, saj se lahko odvija le v krajevni skupnosti ali organizaciji združenega dela.
- Dokler družba ne bo vrednotila prostovoljnega dela, zanj ne bo motivacije.
- Tudi strokovno usmerjeno poklicno delo je lahko ena od motivacij za prostovoljno delo.
- V človeku je imanentna potreba po drugem človeku, po sodelovanju z drugimi. Nekoč je bilo obvladovanje naravnih sil spodbuda za prostovoljno delo - je morda danes negotova prihodnost taka spodbuda?
- Kako je mogoče motivirati delavce v ozdih, če na eni strani doživljajo popolno nemoč vplivanja v delegatskem sistemu in če na drugi strani sploh nimamo pravega nosilca socialne etike v nasprotju s poslovno etiko, saj v ozdih ni uveljavljene strokovne socialne službe, torej ni profesionalnosti na področju socialne politike?
- V zvezi z vprašanjem motivacije za prostovoljno delo je brez dvoma zelo pomemben tudi obstoječi vrednostni sistem. Zdi se, da pri ljudeh raste utilitaristični, koristolovski individualizem.
- Če so razvojni motivi za prostovoljno delo le socialni problemi, potem se

prostovoljno delo ne more razvijati in prispevati k uresničevanju socialnih ciljev.

- Katere so razvojne sile prostovoljnega dela v okviru pojma dela? To so: obstoječe vrednote in norme; strukturne determinante, in sicer (1) težnja k skrajševanju delovnega časa in s tem možnosti za dejavnosti zunaj zaposlitvenega sistema, (2) razkorak med rastjo produktivnosti v proizvodnih dejavnostih v primerjavi z družbenimi dejavnostmi. Počasna rast produktivnosti v družbenih dejavnostih je velik ekonomski problem, saj so te dejavnosti vse dražje. Ena od možnih rešitev je, da postanejo te dejavnosti bolj tehnološke: proizvodnja storitev se tipizira in standardizira. Druga rešitev pa je: storitve naj ostanejo osebne in proizvodnja naj se na področju družbenih dejavnosti "polarizira": Neposredne človeške potrebe naj se vse bolj zadovoljuje s prostovoljnim delom in drugimi oblikami aktivnega in neposrednega samoorganizirajočega zadovoljevanja potreb ljudi. V tem se odraža spoj ekonomske logike in spontanega odgovora v socialnem področju.

- Podane so bile tudi zanimive ugotovitve Marije Makarovič, ki je raziskovala motive za medsebojno pomoč na vasl. Ugotovila je, da pri tej pomoči v glavnem ne gre za altruizem, ampak za zamegljeno medsebojno izmenjavo dela po načelu "daj-dam", in da obstajajo jasna merila za vrednotenje dela in mehanizmi izmenjave.

- Poudarili smo tudi pomen združevanja profesionalnega in prostovoljnega dela, ki sta pola istega kontinuumu; prav tako smo poudarili potrebo po deinstucionalizaciji družbe v smeri njene demokratizacije, odpiranja itd. Le skozi konkretno neposredno človekovo dejavnost lahko humaniziramo institucionalni sistem in odnose med ljudmi.

Vrednostni sistem in vzgoja

Dotaknili smo se tudi vprašanja o obstoječih vrednostnih sistemih, ki niso naklonjeni prostovoljnemu delu in sodelovanju z drugimi. Tudi v vzgojno izobraževalnem procesu smo zanemarili obveznost, da je treba drugim, ki so v stis-

ki, pomagati. Ne uveljavljamo misli, da je življenje nekaj vredno le, če se imajo imajo tudi drugi. Eden od pogojev za razvoj prostovoljnega dela je prav v privzganjanju pravil in moralnih načel, ki motivirajo za tako delo.

Potreba po raziskovanju

Zelo smo poudarili potrebo po raziskovanju na področju prostovoljnega dela. Predlagali smo, naj bi bil eden od sklepov posveta zahteva po skupnem in komparativnem raziskovanju. Dokler tega ni, ne moremo brez kakršnihkoli pomislekov zagovarjati nove zamisli. Dosedanje kvantitativne raziskave so pokazale svoj omejeni doseg. Visok odstotek ljudi je v anketni raziskavi v Velenju odgovarjal, da je pripravljen prostovoljno delati; hkrati pa so ti ljudje menili, da drugi niso; in zato se tudi oni ne ukvarjajo s prostovoljnim delom. Raziskovanje na tem področju je treba usmeriti v aplikativne raziskave, in sicer v akcijske in evalvacijske. To pomeni, da je treba ljudi neposredno vključiti v raziskovanje in tako preseči odtujeno, od realnih problemov odmaknjeno raziskovanje. To raziskovanje naj bi bilo eksperimentalno v lokalnem ne pa globalnem obsegu. Dosedanje raziskave opozarjajo, da so socialno najšibkejši sloji zaradi izgube socialne "mreže", ki jim je v oporo, najbolj odvisni od institucij. Raziskovati bi bilo treba tudi ovire za razvoj prostovoljnega dela ter spodbude zanj. Ni dovolj da se posamezne dejavnosti samo spremlja. Na tem področju je vrsta organizacij, združenj in oblik prostovoljnega dela, ki jih ne raziskujemo in zato ne izkoriščamo njihovih izkušenj. Ne razadnje: centri za socialno delo kot osrednja strokovna ustanova na področju socialnega varstva bi morali postati predmet poglobljenega proučevanja, če hočemo, da se bodo odprli v krajevno skupnost.

Vloga in pomen Rdečega križa

Rdeči križ je ena od redkih organizacij, ki ima zakonska pooblastila, da vključuje ljudi v prostovoljno delo, seveda ob pomoči profesionalnih organizacij. Čeprav je njegova dejavnost zelo razvejana, pa v praksi ni dovolj upoštevan kot enakopraven partner pri reševanju socialnih problemov. Tam, kjer je Rdeči križ organizator prostovoljnega dela, bi morala odgovorna strokovna ustanova (npr. center za socialno delo) nujno spremljati te dejavnosti in jim nuditi strokovne

pomoči. Vendar pa te ustanove ne bodo mogle prevzeti vloge usklajevalca, animatorja in organizatorja prostovoljnega dela vse dotle, dokler ne bodo dosegle krajevnih skupnosti.

Sklep

Na koncu smo se ponovno vrnili k začetnemu vprašanju, to je odnosu med prostovoljnimi delom in uresničevanjem socialnih ciljev. Soglašali smo, da prostovoljnega dela ne moremo zoževati na uresničevanje socialnoskrbstenih ciljev, t.j. na socialno politiko v najožjem pomenu, temveč da ga moramo obravnavati širše, ne le kot obliko socialnega dela.

Na koncu je bilo nekaj predlogov, kam usmeriti našo dejavnost. Poudarjena je bila potreba po krepitvi centrov za socialno delo kot osrednje strokovne ustanove na področju socialnega varstva; po odpiranju osnovne šole v okolje, še posebno na podeželju; po razrešitvi dileme o sodelovanju strokovnih socialnih služb in verskih skupnosti, ki opravljajo karitativno dejavnost. Tako sodelovanje bi lahko razširilo potenciala za prostovoljno delo.